Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, η θεολογία του και η σημασία αυτής (π. Αθανάσιος Μυτιληναίος)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 13 Μαρτίου, 2020

Απομαγνητοφωνημένη ομιλία του μακαριστού γέροντος Αθανασίου Μυτιληναίου στη ***Β΄Κυριακή των Νηστειών*** *(Στόμιο Λαρίσης, 22-3-1981)*

Σήμερα η Εκκλησία μας, αγαπητοί μου, **δευτέρα Κυριακή των Νηστειών**, εορτάζει τη μνήμη του μεγάλου πατρός και θεολόγου του 14ου αιώνος, του**αγίου Γρηγορίου του Παλαμά,** αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης.
Εάν η **Κυριακή της Ορθοδοξίας**, που εορτάσαμε την περασμένην Κυριακήν, είναι η εορτή κατά την οποίαν οι Πατέρες της Εκκλησίας μας, στην 7η Οικουμενική Σύνοδο έδειξαν ότι ο Υιός του Θεού αληθινά έγινε άνθρωπος, για να θεωθεί ο άνθρωπος, αυτό με τη σημερινή Κυριακή και την προβολή του μεγάλου προσώπου και αγίου, του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, που δεν είναι βεβαίως σήμερα η κανονική του μνήμη, αλλά η προβολή του, ως θεολόγου και μαχητού υπέρ της Ορθοδοξίας, με τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά έγινε αυτό πολύ σαφές. Διότι ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς ηγωνίσθη ως μοναχός και ως επίσκοπος, ακριβώς να δείξει ότι είναι δυνατόν αυτό να γίνει. Ποιο; Αυτό που η 7η Οικουμενική Σύνοδος ήδη είχε θεμελιώσει: ότι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο ἵνα ἡ σάρξ γένηται λόγος. Αυτό που όλοι οι Πατέρες της Εκκλησίας μας, σε μια ολοσύμφωνη γραμμή ετήρησαν μέσα στη διαδρομή της Εκκλησίας: ότι**ο Θεός έγινε άνθρωπος, για να γίνει ο άνθρωπος Θεός**. Και δύο μεγάλες Οικουμενικές Σύνοδοι, που έγιναν στην Κωνσταντινούπολη το 1341 και το 1351, κατοχύρωσαν αυτήν την μεγάλη αλήθεια. Είναι οι τελευταίες μεγάλες Σύνοδοι που έγιναν στην Κωνσταντινούπολη, που έγιναν στην Ανατολή, 100 χρόνια πριν πέσει η Κωνσταντινούπολις και η Ανατολή πια βρίσκεται κάτω από την κυριαρχία αλλοθρήσκων. Αλλά όμως, θείω Πνεύματι, έγιναν αυτές οι δύο Σύνοδοι και ενεφανίσθη αυτός ο Άγιος μεγάλος πατήρ, ο οποίος και προκάλεσε τας Συνόδους, σημειώσατέ το αυτό, εξ αφορμής της Δύσεως, η οποία υπεστήριζε τα εναντία, στο πρόσωπο του Βαρλαάμ, ότι δεν είναι δυνατόν ο άνθρωπος να φθάσει στη θέωση, και θα δούμε τι ακριβώς σημαίνει αυτό, ο άγιος αυτός πατήρ που τόσο ηγωνίσθη, με τας Συνόδους αυτάς έθεσαν το θεμέλιον της Ανατολής, της Ορθοδόξου Ανατολικής Θεολογίας, ώστε όταν θα ήρχοντο τα μεγάλα κύματα της Δύσεως να την καταποντίσουν, αυτή να είναι θεμελιωμένη.

Το κύριο πρόβλημα που απησχόλησε τότε, κατά τον 14ον αιώνα, ήταν το εξής: Ποιος είναι ο βασικός χαρακτήρ της Χριστιανικής υπάρξεως. Ποιες είναι οι δυνατότητες του ανθρώπου να φθάσει πού; Αυτό ήταν το πρόβλημα. Βεβαίως δεν ήταν πρόβλημα.

Το θέμα αυτό ήδη είχε τεθεί από την πρώτη στιγμή που ιδρύθηκε και φανερώθηκε και κηρύχθηκε η Εκκλησία εις τον κόσμον. Όλοι οι αρχαίοι Πατέρες ήδη είχαν δώσει τη γραμμή πλεύσεως. Ποιες ακριβώς είναι οι δυνατότητες του ανθρώπου ως Χριστιανού, να φθάσει πού; Αλλά επειδή όμως προεκλήθη θέμα κατά τον 14ο αιώνα, εξ αφορμής του εκ Καλαβρίας της Δύσεως Βαρλαάμ, ο οποίος Βαρλαάμ εξεπροσώπευε τη Δύση και η οποία Δύσις επίστευε ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να φθάσει σε μεγάλα μέτρα, προεβλήθη το θέμα ως πρόβλημα. Το υπεστήριξε ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς και το επεκύρωσαν αυτές οι δύο τοπικές μεγάλες Σύνοδοι εις την Κωνσταντινούπολιν το 1341 και το 1351.

Το θέμα λοιπόν ήταν οι δυνατότητες του ανθρώπου πού φθάνουν; Τι μπορεί να γίνει ο άνθρωπος; Και απάντησε ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς: «Να θεωθεί!». Είναι **η θέωσις**. Τι σημαίνει θέωσις; Σημαίνει την κοινωνία, την προσωπική κοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό. Αυτό βέβαια επήρε διαστάσεις προβλήματος για τον εξής λόγο. «Θεώνομαι» που είναι μία λέξις καθαρά Ελληνική, και που δεν μπόρεσε να μεταφραστεί σε καμία γλώσσα, ούτε σε αυτήν την Λατινικήν, και μένει μία λέξις μοναδική στη γλώσσα μας και σε όλες τις γλώσσες του κόσμου, αν έπρεπε να μιλήσει ο Λατίνος ή ο Γερμανός ή ο Κινέζος θα έλεγε τη λέξη Ελληνικά, «θέωσις», είναι η θεοποίησις του Μεγάλου Αθανασίου και του Μεγάλου Βασιλείου. Το να γίνει ο άνθρωπος Θεός. Και να έχει ο άνθρωπος μια κοινωνία με τον Θεό κατά έναν μοναδικό τρόπο.

Ετέθη όμως το εξής ερώτημα: Είναι δυνατόν αυτό; Εφόσον ο Θεός είναι ακατάληπτος και «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»(:που κατοικεί σε φως απρόσιτο)[Α' Τιμ.στ΄16], πώς είναι δυνατόν ο άνθρωπος να φθάσει μέσα στην περιοχή του Θεού και να θεωθεί; Οι ίδιοι πάλι Πατέρες υπεστήριξαν ότι ο Θεός είναι ακατάληπτος και απρόσιτος. Όμως, εδώ ήταν τώρα η μεγάλη προσφορά του αγίου πατρός, η οποία, σημειώσατε, ότι δεν είναι πρωτοφανής. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς στηρίζεται σε δύο στερεά θεμέλια·και τα οποία τον καθιστούν ορθοδοξότατο. Και πάντα που θα ήθελε να θεολογήσει, εάν μείνει στα δύο αυτά θεμέλια, θα μείνει ορθόδοξος. Είναι η βιβλική Ιστορία και οι Πατέρες της Εκκλησίας ως ερμηνείς της βιβλικής Ιστορίας. Ο άγιος Γρηγόριος μένει στα γεγονότα της βιβλικής Ιστορίας. Μένει σ' αυτήν την Ιστορία. Μένει σ' αυτήν την Ενανθρώπηση. Μένει στην Σταύρωση του Χριστού, στην Ανάστασή Του, στην Ανάληψή Του, στη Μεταμόρφωσή Του. Παίρνει το γεγονός της Μεταμορφώσεως· υπογραμμίζω, παίρνει το γεγονός της Μεταμορφώσεως. Δεν αλληγορεί τίποτα. Παίρνει καθ' αυτά τα γεγονότα. Και τα θεολογεί. Τα θεολογεί όμως με μια θεολογία Πατερική. Όπως οι Πατέρες κατενόησαν και προσωπικά έζησαν τη βιβλική Ιστορία. Αυτά είναι τα δυο θεμέλια της Ορθοδοξίας. Και όποιος μιλάει επάνω σ' αυτά τα δύο θεμέλια και στηρίζεται, ποτέ δεν πέφτει έξω. Είναι δε ο άγιος Γρηγόριος ορθοδοξότατος.

Έρχεται λοιπόν τώρα να μας πει η Δύσις· η οποία εκπροσωπεί αν θέλετε, τη λογική

κατανόηση, τη φιλοσοφική τοποθέτηση, την αριστοτελική ειδικότερα: Πώς μπορεί ο άνθρωπος να φθάσει μέσα στο μυστήριο του Θεού, του ακατάληπτου, ακατανοήτου και απροσίτου και να θεωθεί; Και λέγει ο άγιος Γρηγόριος: Εάν υπάρξει μία **διάκρισις της ουσίας του Θεού και των ενεργειών του Θεού** · ο Θεός ως ουσία πράγματι είναι ακατανόητος, απερίγραπτος και απρόσιτος. Ποτέ η ουσία του Θεού δεν έρχεται σε επαφή με τη Δημιουργία. Ο Θεός μόνον τον Υιό γεννά ως ουσία. Τον κόσμον τον δημιουργεί με τας ενεργείας Του. Αυτό ήτο η μεγάλη προσφορά του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά.

Τώρα βέβαια σας φαίνονται δύσκολα αυτά, θα δείτε όμως τώρα τι θα βγει. Γι' αυτό σας παρακαλώ μην κλείνετε τα μάτια σας, αλλά να ακούτε και να βλέπετε. Γιατί κάποτε πρέπει να μπαίνουμε στα βαθιά νερά και να μαθαίνουμε σε αυτά κολύμπι. Παρακαλώ, κοιτάξτε. Πώς ακριβώς γίνεται αυτή η διάκρισις; **Γίνεται μια δίακρισις χωρίς μερισμό**. Διακρίνουμε τις ενέργειες του Θεού από την ουσία του Θεού, χωρίς να χωρίσουμε όμως τις ενέργειες του Θεού από την ουσία του Θεού. Γιατί **οι ενέργειες του Θεού είναι άκτιστες και συνεπώς είναι ο Θεός.** Όπως ακριβώς είναι ο ήλιος με την ακτινοβολία του. Ο ήλιος, όπως τον βλέπουμε, είναι απρόσιτος. Ποιος μπόρεσε ποτέ να πάει στον ήλιο; Και να τον πιάσει; Είναι απρόσιτος. Είναι όμως προσιτός με την ακτινοβολία του, με την ενέργεια της ακτινοβολίας του. Ακούστε τι είπα: με την ενέργεια της ακτινοβολίας του. Τον ήλιο τον έχουμε εδώ, τον έχουμε στη γη. Μας φωτίζει, μας ζωογονεί, τον βλέπουμε, χωρίς όμως να μπορούμε να πάμε στον ήλιο. Κατά παρόμοιο τρόπο είναι η ουσία του Θεού με τις ενέργειές Του.

Όταν λέμε λοιπόν ότι θα ζήσουμε ή θα δούμε τον Θεό από την παρούσα ζωή...ποιος μπορεί να δει τον Θεό; Λέγει η Γραφή: «*Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε*». Όταν όμως λέμε ότι μπορούμε να δούμε τον Θεό από την παρούσα ζωή αυτό σημαίνει ότι**ο Θεός γίνεται φανερός με τις ενέργειές Του**. Αλλά πώς γίνεται με τις ενέργειές Του; Έτσι είναι ένα λεκτικό πράγμα; Απλώς σαν κουβέντα; «Όχι», απαντά ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, «*είναι μια οντολογική παρουσία του Θεού, εις τας ενεργείας Του, όχι στην ουσία Του*»·η οποία είναι πράγματι ακατάληπτος και απρόσιτος. Και συνεπώς μπορώ να δω τον Θεό. Τον Θεό να δεις; Μπορώ να δω τον Θεό πρόσωπον προς πρόσωπον. Και βλέποντας τον Θεό πρόσωπον προς πρόσωπον, από την παρούσα ζωή, θεώνομαι.

Αυτό το «*Μακάριοι οἱ καθαροί τῇ καρδίᾳ ὅτι αὐτοί τόν Θεόν ὄψονται*» είναι η βάσις η ευαγγελική. Λέγει ο **άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος**- ακούστε επιχείρημα: «Ποιοι είναι οι καθαροί στην καρδιά; Εκείνοι που είναι, αυτοί θα δουν τον Θεό. Εσύ λες ότι θα δεις τον Θεό στην άλλη ζωή. Μα στην άλλη ζωή, δεν υπάρχει η δυνατότητα να καθαρίσεις την καρδιά σου, για να δεις τον Θεό». Είδατε επιχείρημα; **Εδώ είναι η δυνατότητα να καθαρίσεις την καρδιά σου, για να δεις τον Θεό.** Συνεπώς εδώ θα δεις τον Θεό· εδώ, στην παρούσα ζωή.

Αλλά αυτό τι συνέπειες έχει; Έχει τις εξής συνέπειες αγαπητοί μου. Απλώς τον 14ο αιώνα αυτό διετυπώθη ως δόγμα. Ήταν πάντοτε γνωστό. Δεν ήταν κάτι καινούριο. Γιατί, σας είπα, ήταν η προσωπική εμπειρία των Πατέρων της Εκκλησίας και των αγίων της Εκκλησίας: ότι (εδώ προσέξτε) ότι η πνευματική ζωή δεν εξαντλείται στη μετάνοια, αλλά επεκτείνεται στην αναγέννηση. Πραγματικά πώς το λέμε αυτό; Να πώς το λέμε. Να δείτε πόσο σήμερα έχει βασική σημασία η προβολή του προσώπου του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά και της Θεολογίας του. Σήμερα λέμε «να μετανοήσεις» και μόλις μετανοήσω και πάω και εξομολογηθώ, έχω την αίσθηση μιας αυτάρκειας, ότι τελείωσα. Αφού πήγα και εξομολογήθηκα, επισφραγίζω την εξομολόγησή μου και με τη Θεία Κοινωνία και τελείωσα. Τελείωσες; Εξαντλείται η πνευματική ζωή στο να μετανοήσεις μόνο; Η πνευματική ζωή πάει πέρα από τη μετάνοια. Είναι στην **αναγέννηση**. Γι' αυτό λέγει ο άγιος Νικόδημος πολύ σωστά..- ξέρετε ότι στην εμπειρία αυτή έχουμε πάντα τους αγίους, στον άγιο Νικόδημο, στον άγιο Νεκτάριο, που είναι της εποχής μας κι συγχρόνους αγίους, που ίσως ακόμη η Εκκλησία δεν τους ανεκήρυξε, ίσως ποτέ να μην τους ανακηρύξει, δεν έχει σημασία, άγνωστοι άνθρωποι, ζουν αυτήν την εμπειρία. Προσέξατε. Λέγει ο **άγιος Νικόδημος**: «Όταν κάποιος που πεθαίνει, μας φωνάξουν να τον εξομολογήσουμε και να τον κοινωνήσουμε, πηγαίνουμε εκ καθήκοντος, γιατί μας το ζήτησαν. Δεν ξέρουμε όμως αν αυτός ο άνθρωπος θα σωθεί. Απλούστατα γιατί αφήσαμε να περάσει η ζωή μας και νομίσαμε ότι προς το τέλος της ζωής μας… κι αυτό το λάθος κάνουμε, ότι θα αφήσουμε να μετανοήσουμε στο τέλος. Δεν είναι η μετάνοια που θα μας σώσει. Η αναγέννηση. Είναι η αναγέννηση. Άφησες τη μετάνοια αδελφέ μου να περάσει η ζωή σου και τότε να μετανοήσεις είπες. Είσαι σίγουρος ότι θα γεράσεις; Είσαι σίγουρος ότι δε θα έχεις αιφνίδιο θάνατο; Έστω. Αλλά πότε θα προλάβεις να αναγεννηθείς; Πότε θα προλάβεις;

Γι' αυτό τον λόγο πάμε και ερχόμαστε στην εξομολόγηση, πάμε και ερχόμαστε χρόνια ολόκληρα, νομίζοντες ότι δυνάμεθα να περιοριζόμεθα σε μια ανανέωση της μετάνοιας και όχι σε μία αναγέννηση. Αυτό για όλους μας είναι ένα δυστύχημα. Και πρέπει να σας πω ότι σήμερα ακριβώς αυτό κάνουμε. Γι' αυτόν τον λόγο μας φαίνεται πολύ μακρινή η θεολογία του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά σήμερα. Μέχρι σήμερα η Δύσις δεν τον έχει κατανοήσει τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά. Και επειδή σήμερα δυτικίζουμε και όλο δυτικίζουμε, όχι μόνο στον πολιτισμό αλλά και στο θρησκευτικόν αίσθημα και συνεχώς δυτικίζουμε, ολοένα απομακρυνόμαστε από την θεολογία του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, δηλαδή από τη θεολογία της αναγεννήσεως, από τη θεολογία της θεώσεως. Να μπορούμε πραγματικά να φθάσουμε σε εκείνα τα μέτρα.

Και σήμερα, ξέρετε τι αίσθημα έχουμε; Έχουμε το εξής αίσθημα. Και εγώ που σας ομιλώ αγαπητοί μου. Όλοι μας είμεθα παιδιά της εποχής μας και όλοι βρισκόμαστε κάτω από την ίδια νοοτροπία. Έχουμε το εξής αίσθημα: ότι αυτοί οι άγιοι με τη θεολογία τους, που δεν είναι παρά η ευαγγελική θεολογία, όπως την ερμηνεύουν οι

Πατέρες και την κατανοούν και τη ζουν, σας είπα, προϊόν και της προσωπικής τους εμπειρίας, το υπογραμμίζω αυτό, ως να είναι αυτά στην κορυφή του Ολύμπου και εμείς να είμαστε στην πεδιάδα και να βλέπουμε και να λέμε «και πώς ανεβαίνει κανείς τώρα εκεί πάνω;. Απρόσιτες κορυφές». Αυτό όμως είναι ένα δυστύχημα. Είναι δυστύχημα γιατί αυτά τα πράγματα αφορούν σε αυτήν τη σωτηρία μας.

Γι’ αυτό τον λόγο, μου φαίνεται, ένα πρώτο βήμα, ένα πρώτο στάδιο που πρέπει να κινήσουμε, είναι να προβάλλουμε τα πράγματα, να προβάλλουμε τους αγίους, που τόσο πολύ αγωνίστηκαν, όπως ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς· με τη θεολογία του-δεν είναι καινούρια θεολογία, το ξαναλέγω, είναι η βιβλική και η πατερική, αλλά απλώς την έκανε σαφή και την προέβαλε, επειδή υπήρξαν αφορμές. Πρέπει αυτά να προβάλλονται. Και η Εκκλησία μας προσπαθεί να το κάνει αυτό. Η Εκκλησία μας, βλέπετε, προβάλλει την Κυριακή την Α΄ των Νηστειών, την Ορθοδοξία. Και γιορτάζει τον εαυτόν της, την ορθοδοξότητά της. Προβάλλει την Β΄ Κυριακή τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, για να δείξει ότι εκείνο το οποίον τότε αγωνίστηκε, εκατόν-τόσα χρόνια εις την 7η Οικουμενικήν Σύνοδο να διασώσει και την ανθρώπινη φύση του Θεού Λόγου, έρχεται τώρα ο άγιος Γρηγόριος να μας πει ότι αυτό είναι δυνατό: το ότι μπορεί τώρα ο άνθρωπος, αφού ο Θεός έγινε άνθρωπος, ο άνθρωπος μπορεί να γίνει Θεός.

Γι’ αυτό, αγαπητοί, κατακλείοντες, θα σας έλεγα, μη μένομε στα στενά όρια μιας ανεπαρκεστάτης και στοιχειωδεστάτης μετανοίας. Μια μετάνοια χωρίς δάκρυα πολλές φορές· χωρίς δάκρυα, χωρίς συναίσθηση, από μια συνήθεια πάμε να πούμε τις αμαρτίες μας και τίποτε άλλο. Να ήταν τουλάχιστον και της προκοπής η μετάνοιά μας! Να ήταν της προκοπής! Θα άξιζε ο κόπος. Ούτε αυτή δεν είναι της προκοπής. Γιατί; Γιατί απλούστατα δεν έχουμε μπροστά μας, στον οπτικό μας ορίζοντα, την αναγέννηση. Αν έχουμε στον οπτικό μας ορίζοντα την αναγέννηση, τότε θα δούμε ότι η μετάνοια είναι ένα μεταβατικό στάδιο. Βέβαια πρέπει να μετανοούμε σε όλη μας τη ζωή, γιατί είμαστε άνθρωποι και πέφτουμε. Αλλά αν το θέλετε, στη ζωή των μεγάλων αγίων, δεν έχουμε πια μετάνοια. Παρά το ότι αυτοί έλεγαν «άστε με να μετανοήσω ακόμη», όπως έλεγε ο άγιος Σισώης. «Άστε με να μετανοήσω.» Και είχε λάμψει ολόκληρος. Όμως, όπως λέγει και ο άγιος Συμεών ο νέος Θεολόγος «αυτός που μπήκε στην αναγέννηση και στη θέωση, δεν έχει ανάγκη πλέον ούτε της μετανοίας, ούτε καν των δακρύων. Δεν είναι πλέον η περιοχή της μετανοίας, αλλά της θεολογίας». Είναι μεγάλο πράγμα αυτό. Ε, αυτή λοιπόν η προοπτική, αυτός ο οπτικός ορίζων, έχει χαθεί από τα μάτια μας. Κι έχει μείνει μπροστά μας μόνον η μετάνοια. Γιατί νομίζουμε ότι το παν είναι η μετάνοια. Την αφήνουμε κι αυτή και ατονεί, γιατί είναι ίδιον του ανθρώπου να μη θέλει να φθάνει στο τέλος. Αλλά λέει: «Δέκα είναι;». Να σας το πω με ένα μικρό παράδειγμα. Όλοι το παθαίνουμε. «Τι ώρα τελειώνει η Εκκλησία; Εννιά; Ε, θα πάω 8.30. Δέκα; Θα πάω 9.30. Τελειώνει δώδεκα; Θα πάω 11.30». Αυτό παθαίνουμε. Λέμε «η μετάνοια, ε, ας είναι και λιγάκι πιο εδώ, δεν πειράζει». Ας προβάλλουμε, ξαναλέω άλλη μια φορά, στον οπτικό μας ορίζοντα όλο

το μέγεθος του μυστηρίου της σωτηρίας μας· που είναι η αναγέννησις του ανθρώπου, που προεβλήθη τόσο δυνατά από τον άγιο πατέρα, τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά και που η Εκκλησία μας προβάλλει κάθε δεύτερη Κυριακή των Νηστειών.

ΠΡΟΣ ΔΟΞΑΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΤΡΙΑΔΙΚΟΥ ΘΕΟΥ
και με απροσμέτρητη ευγνωμοσύνη στον πνευματικό μας καθοδηγητή
μακαριστό γέροντα Αθανάσιο Μυτιληναίο,
επιμέλεια κειμένου: Ελένη Λιναρδάκη, φιλόλογος

ΠΗΓΕΣ:
http://www.arnion.gr/mp3/omilies/p_athanasios/omiliai_kyriakvn/omiliai_kyriakvn_093.mp3
http://www.theognosia.gr/el/kyriakodromio-kyriakes-triodiou
https://drive.google.com/file/d/0BxcSUS2O16_gNXF5ODVxOGdsQ0k/view